

**ШУМЕНСКИЯТ УЧИТЕЛСКИ СЪБОР – ФОРМА ЗА РЪКОВОДСТВО
И УПРАВЛЕНИЕ НА БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ ВЪВ ВАРНА ПРЕЗ
XIX в.**

д.п.н. ВЕСЕЛИН МИХАЛЕВ

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“

e-mail: mihalev_veselin@abv.bg

РЕЗЮМЕ: В публикацията се разглеждат решенията взети на Шуменският учителски събор, проведен на 12.04.1873 г. и тяхната рефлексия в управлението на българските училища във Варна през Възраждането. В основният текст акцент е поставен на издигането на един от най-демократичните принципи на учебното дело - *всеобщо и задължително основно образование* на децата при навършена 6-годишна възраст и регламентиране на задълженията на родителите, учителите и училищните настоятелства.

Ключови думи: Шуменски учителски събор, учители, родители, училищни настоятелства.

**THE SHUMEN TEACHERS 'ASSOCIATION - A FORM FOR
MANAGEMENT AND MANAGEMENT OF THE BULGARIAN
SCHOOL IN VARNA IN THE XIX CENTURY**

VESELIN MIHALEV, Ph.D

Varna Free University „Chernorizets Hrabar”

ABSTRACT: The publication examines the decisions taken at the Shumen Teachers' Fair, held on April 12, 1873 and their reflection in the management of Bulgarian schools in Varna during the Revival. The main text emphasizes the promotion of one of the most democratic principles of education - universal and compulsory primary education for children over 6 years of age and regulation of the obligations of parents, teachers and school boards.

Key words: Shumen Teachers' Fair, teachers, parents, school boards.

ВЪВЕДЕНИЕ

Към специализираните възрожденски институции се отнася една специфична форма за управление на училището - учителските събори (Цонева 2007, с.29). За първи път те се появяват през 60-те години на XIX в. като своеобразна форма за самодейна изява на учителството в условията на робство. За родоначалник на идеята за тяхното свикване се счита П. Р. Славейков, който във вестник „Македония“ помества статията „Учителските събори“. Според него, те са форма за обмяна на мисли и идеи, за разискване на методите на обучение. За него *„събранията представляват живо училище за учителите, където взаимно ще се поучават един от друг“* (Славейков 1868, с.3). На този апел първи се отзовават учителите от Стара Загора, където по коледните празници през 1868 г. е свикан първия училищен събор. На него се вземат някои важни за учебното дело решения: *„...да се въведе взаимната метода на обучение във всички училища; курсът на първоначалното обучение в градовете да бъде 4 години, а в селата 5; да има еднаква програма за всички селски училища; градските учители да посещават селата и да оказват помощ на селските учители“* (Чакъров 1975, с.301).

Решенията на съборите стават задължителни за всички учители. Неслучайно Н. Чакъров ги определя като „*първите наши училищни законодателствувания*“ (Чакъров 1985, с.29). Учителските събори бележат връх в своето развитие с обособяването на Българската екзархия като център на българското образование. Тя закрепва инициативата за тяхното провеждане в окръжно от 2.07.1874 г., с което се определя времето на провеждането им - лятната ваканция, как да се привличат способни учители и как да се контролират, какви програми и учебници да използват и др.

РЕШЕНИЯТА НА ШУМЕНСКИЯТ УЧИТЕЛСКИ СЪБОР ОТ 1873 г.

Шуменският учителски събор, проведен на 12.04.1873 г. приема няколко исторически за епохата на Възраждането решения, които стават *всеобщи и задължителни* за всички училища във Варненско - Преславска епархия, а именно:

- Устав за селските училища във Варненско - Преславска епархия;
- Програма за селските и градските начални училища, с която се определят учебните предмети, задължителните учебници, разпределението на часовете през цялата училищна година;
- Програма на главните градски училища, в която се установява четиригодишен курс на обучение и установяване на продължителност на учебната година (ДА-Варна, ф.75К оп. 1 а. е. 14 л.1-10).

С неговите решения е издигнат един от най-демократичните и прогресивни принципи на учебното дело - *всеобщо и задължително основно образование* на децата при навършена 6-годишна възраст. Въвежда се *принципът на задължителност* на началното обучение, регламентират се задълженията на родителите, учителите и училищните настоятелства. Този

принцип присъства във възрожденската училищна практика без да е строго регламентиран по отношение на налагането на подходящи санкции към родителите. Неговото въвеждане е резултат от желанието на възрожденските просветни дейци да издигнат на висота българското учебно дело през Възраждането.

Уставът за училищата представлява един от най-ранните разгърнати правилници за развитие на училищното образование във Варненска епархия. В чл.1 от този важен документ е записано, че *„всяко село от Варненско-Преславска епархия трябва да има училище“*. От чл. 2 до чл. 9 се регламентирант задълженията на родителите, където в чл.2 се посочва: *„Секий селянин е задължен да си изпраща децата в училището цялата селско-училищна година“* и още: *„Родителите се задължават да изпращат децата си чисти на училище и им купуват нужните книги и потреби“*. С цел издигане престижът на възрожденския учител и училището като образователна институция, уставът регламентира и други задължения на родителите: *„Никой родител няма право да отделя детето от учебни занятия и да използва труда му за домашни нужди през учебно време“*. В чл.4 от устава е записано: *„На родителите е забранено без време да вземат децата от училището, освен по някои твърде уважителни причини. В противен случай на родителите ще се налага наказание“*. В разпоредбите от чл.5 до чл.7 те се задължават *„Да се отнасят добре към учителите и не ги занимават с писарство и капзамълък и да оставят учителя свободен в извършването на учителските си длъжности, както и е забранено да се безпокоят учителите по време на преподаването им“*. За родителите остава главното задължение да изпълняват до съвършенство училищните закони.

Приетият устав издига на голяма висота положението на учителя като най-важен фактор за обучението на подрастващите. В него са определени задачите му във възпитателен аспект.

Управлението на училището в определена степен зависи от изпълнението на неговите задължения и отношението му към училището като образователна институция. Изискванията към учителите са определени в чл.21 до чл.33 от приетия устав. Условието за заемане на учителска длъжност ясно са посочени в чл.21, в който се пише, че *„учителят трябва да има свидетелство за свършено едно от главните градски училища“*. В чл.22 се регламентира строга вискателност към учителя, която го задължава *„строго да изпълнява учителските си длъжности, винаги и редовно на време да идва в училището и в определените часове да не се занимава с друго освен с уроците“*. Установените управленски изисквания се отнасят в пълна степен за варненските учители и целят да насочат вниманието им към учебния процес, както и да повишат тяхната отговорност към учителската работа. Според изискванията на чл.29 от устава учителите се назначават за срок от една година, чието начало започва от 15.09. и приключва на 15.09. следващата година. Тяхно задължение е да работят по приетата учебна програма и да ползват само тези учебници, които са определени с решенията на Шуменския учителски събор. В чл. 34 от разпоредителният документ още е записано, че *„уставът и програмата могат да се изменят само на годишен учителски събор“*.

От чл.10 до чл.18 от устава се регламентира статута и задълженията на *училищните настоятелства*. В чл. 10 е записано, че *„всяко училище трябва да си има настоятелство, което се състои от 3 члена, и които трябва да имат общо съгласие“*. То е *„длъжно да се грижи за доброто на училището и два или поне един път в месеца да го посещава“*. В чл.12 се определя времето за

събиране на неговите членове - „всяка неделя след черква“. Негови задължения са „да подканя и съветва селяните за да си пращат децата в училището, да дава на учителите пълната им плата, напълно според условията, сключени между двете страни“. Особено внимание се обръща на училищните настоятели „да се отнасят добре с учителите, а при освобождаване на учител от длъжност е необходимо да го предупредят един месец по-рано и предварително да се споразумеят за това с Митрополитския съвет“. На училищните настоятели са отредени организационни функции - „да снабдяват сиромашките деца с потреби за училището – книги, пера, мастило и др. от общата сметка“ (Устав за селските училища, чл.19-20).

Шуменският учителски събор определя органи, които да се грижат за училищата, и регламентира техните права и задължения, еднакви за цялата епархия. Достига се до извода за нуждата от ревизори (нагледвачи) за селските училища, чиято функция е да бъдат свързващо звено между ръководния център в лицето на общината и епархиалния съвет от една страна, и селските училища от друга (Блъсков 1907, с.101-105).

Налага се извода, че уставът като важен документ издига на голяма висота положението на учителите през Възраждането, а взетите решения на събора го правят едно от големите събития в живота на българското просветно дело. За това с основание Л. Доросиев отбелязва, че „*тоя учителски събор, по важността на работата що е свършил, държи първо място между нашите учителски събори преди Освобождението ни*“ (Доросиев 1925, с.218).

Единствено Шуменският учителски събор от 1873 г. в сравнение с останалите учителски събори фиксира точно времето, регламентиращо продължителността на учебната училищна година и определя нейните граници - от 15.09. до 15.06. (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е. 14 с.1-10). От уч. 1874/1875 г. времетраенето на учебния ден е определено - сутрин и следобед

по три часа. Този учителски събор определя дневните часове¹, в които учениците трябва да се занимават в училище, като в различните месеци на годината, съобразно продължителността на деня (светлата част) и неговото астрономическо начало се установяват различни начални и крайни часове по следното разпределение:

От април до септември

	Сутрин	Следобед
От април	1 - 4	7 - 10
„ септември	1½ - 4½	7½ - 10½
„ октомври	2 - 5	8 - 11
„ ноември	3 - 6	8 - 11
„ декември	3½ - 6½	8 - 11
„ януари	3 - 6	8 - 11
„ февруари	2 - 5	8 - 11
„ март	1½ - 4½	7½ - 10½

Организацията на обучение е съобразена с отбелязването на *християнските празници*, които трябва да се почитат през учебната година: 8 септември „Рождество Пресвета Богородица”, 14 септември „Кръстовден”, 19 октомври „Св. Иван Рилски”, 26 октомври „Димитровден”, 4 ноември „Архангеловден”, 21 ноември „Въведение Пресвета Богородица”, 6 декември „Никулден”, 25 декември „Рождество Христово”, 1 януари „Сурваки”, 7 януари „Ивановден”, 2 февруари „Сретение”, 25 март „Благовещение”, 23 април „Гергьовден”, 29 и 30 юни „Петровден”, 20 юли „Илинден”, 6 август „Преображение”, 15 август „Голяма Св. Богородица”. Още се празнуват: Великден (6 дни от Велики четвъртък) и Спасовден, Възкресение – 6 дни (от Великия четвъртък до Светлата неделя), Възнесение, Света троица и всички недели.

¹ Разпределението на дневните часове е направено по турския часовник.

ПРОМЕНИ В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА ВЪВ ВАРНА СЛЕД ПРОВЕДЕНИЯ ШУМЕНСКИ УЧИТЕЛСКИ СЪБОР

Развитието на учебното дело във Варна навлиза в нов етап след проведения учителски събор в Шумен, който определя целта на основното училище - „да научи детето да чете свободно и разумно, да пише колко-годе правилно, да смята, да има общи познания от Землеописание, Закон Божий и от българска история” (Пенкова 1970, с.157-187). С приемане на решенията на Шуменския учителски събор във Варна се изгражда стройна организация на обучение по отделения и класове.

Приоритет в педагогическата работа на учителите е въвеждане на класно - урочната организация на обучение, което обуславя началото на третия етап в развитието на българското училище през Възраждането. Утвърждаването на класовете е предпоставка за прилагане на „звучната метода” на ограмотяване.

Варненското училище по своята структура и степен на обучение обхваща първоначално училище с три отделения и класно с три класа, а девическото училище се запазва като двукласно. Класното училище представлява по-висока степен в развитието на новобългарското образование в града и стават поле за изява на педагогическите способности на възрожденските учители Стефан Дерибеев, Христо Самсаров, Иванка Стаматова, Димитър Станчев и др. В изпълнение на решенията на Шуменски учителски събор от 1873 г. в българските училища във Варна се въвежда нова учебна програма, обучението се провежда по учебниците, определени на събора с цел създаване на единство в учебните планове и програми в епархията. На събора се решава „да се обмисли зряло и да се състави една обща програма за преподаваните предмети, както и устав за благо успешното състояние и управление на училищата” (ДА-Варна, ф.76К оп.1 а. е. 41 л. 5).

В програмата на градските начални училища, приета на Шуменския събор се определя продължителност на обучението от четири години, а учебните предмети са умело подбрани и представляват едно от най-убедителните доказателства за реалистичния дух, който навлиза в българското образование (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а.е.14 л.1-10). От прегледа на учебните предмети с предимство се изучава четене, писане, аритметика и краснопис. Българските училища във Варна придобиват светски и граждански характер. Очертава се тенденцията за усвояване на знания от учениците, които не само повишават общата им култура и изграждат националната самоличност, но и развиват способности за практическа дейност (Гечев 1995, с.84).

В учебната програмата на главните градски училища, която се въвежда поетапно във Варненска епархия, освен изучаването на кратък катехизис (втори и трети клас), всички останали предмети са от областта на реалните светски знания – българска граматика, славянски език, аритметика, кратка геометрия, всеобща история, българска история, география и рисуване (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е.14 л.1-11). Изучаването на чужди езици е заложено в първата и четвъртата година. Изучават се турски език (превод, граматика, писма и телеграфи) и френски език. В класното българско училище френски език преподават учителите Димитър Станчев и Христо Самсаров, а в края на учебната година учениците полагат годишен изпит (Тонев 1962, с.133-140).

От приетата на Шуменския събор учебна програма за градските основни училища се установява наличие на значителен брой учебни предмети в четвъртата година на обучение, а учебната дисциплина „български език“ обхваща четене, писане, българска граматика и краснопис. В нея са заложени вижданията на дейците от събора за едно добро обучение. В първата година се изучава четене, писане (букви), писане (цифри), а през втората – свободно четене, писане (думи и цифри) и краснописание. Третата година обхваща

изучаване на четене и разказване, аритметика, молитви, свещена история, география и краснопис, четвъртата – българска граматика, българска история, аритметика, славянски език, краснопис, писмени упражнения, четирите аритметични действия и именувани числа, черковно пеене и православен катехизис.

В изпълнение на решенията на Шуменския учителски събор, въпреки тяхната навременност и задължителност учителите се сблъскват с редица затруднения в прилагането им особено в отдалечените селища от епархията. Съществуват трудности по прилагане на програмата за първоначалните училища във Варна. През 1880 г. списание „Наставник за учители и родители“ пише, че възрожденски учители споделят: *„Програмата за първоначалните училища е мъчна и неприемлива без необходимите учебници“*. В резултат на изпълнение на решенията на Шуменския учителски събор от 1873 г. черковните предмети са заменени с предмети с подчертан светски характер. Незадоволително е състоянието на изучаваните учебни предмети от художествено-естетическия цикъл - музика и рисуване.

Ограниченият контрол от страна на митрополитския център, както и недостатъчното разбиране и чувство за отговорност на отделни общини довежда до това, че на някои места решенията на събора остават неприменени. От такива съображения се ръководи варненската община, която свиква на 30.01.1874 г. *нов събор на селските учители* от околността, за да направи проверка на изпълнението на решенията от Шуменския събор. На този събор са направени малки изменения в учебната програма. Решава се *„всяко селско училище да има не повече от три отделения, като в първо отделение учениците се учат да четат и пишат по гласната метода“*. Във второ отделение обучението продължава със свободен прочит, писане на кратки изречения, писане на числата от 1 до 1000, упражнение върху тях с четирите

аритметични действия и краснописание на буквите. В трето отделение продължава изучаването на свободен прочит и разбор на прочетеното, писане по диктовка на дълги изречения, изучаване на десетте части на речта, българска история, свещена история, катехизис, кратка география, кратка аритметика, учене на молитвите и славянски прочит. Определени са учебниците, които ще се използват в отделенията, които са значително по-малко от определените на Шуменския учителски събор.

След решенията на Епархийския събор от 1874 г. обучението на учениците във Варна е организирано в тригодишен курс, като налице е обединяване на учебния материал. Това обстоятелство се явява единственото *различие*, сравнявайки учебните програми от този период във Варна и Сливен. По съдържание на предвидените учебни предмети втората програма, съпоставена с тази на главните градски училища, приета от Шуменския събор показва големи сходства (Пенкова 1970, с.171). В тази насока е писмото на варненската училищна община до митрополит Симеон, в което го уверяват, че няма да изменят на „Шуменската програма” (ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е. 8 л.13-14).

През уч. 1872/1873 г. се увеличават класовете в класното мъжко училище. Обучението в него е организирано в три класа. В първи клас се изучава български език, аритметика, свещена и българска история и землеописание, във втори - български език, аритметика, българска и свещена история, гръцки и турски език, землеописание, в трети - предметите се увеличават с два нови - катехизис и космография. С помощта на „Пространния православен катехизис” те изучават двете страни на християнското благочестие - богопознание и богопочитание. Подрастващите достигат до извода, че *„да се мисли, че Бог не съществува е безбожие и е „противно на човеческото естество.”* Тези знания допринасят за съхраняване на народностния дух, съзнание за запазване

на българщината и служат като щит срещу вредното османско и силно гръцко влияние в града.

През 1873/1874 г. училището се нарича „Главно мъжко училище” и се състои от два класа – първи и втори. В първи клас се изучава политическа география, закон Божи, български и славянски език, всеобща история, френски език, математика (аритметика и алгебра). Във втори клас изучаваните учебни предмети са политическа география, аритметика (практическа и теоретическа), българска история, свещена история, средна и нова история (начало), български език, френски език, прочит славянски и краснопис.

През уч. 1874/1875 в първи клас се изучава аритметика (практическо обучение), кратка свещена история, география (начало), български език (прочит и писане на граматични части) и краснописание. Във втори клас учениците обогатяват знанията си по политическа география (начало), аритметика (практическа и теоретическа) (начало), българска история, свещена история - средна и нова (начало), български език – прочит и писане с граматически части и краснопис, френски език и география (начало). През тази учебна година в мъжкото училище се открива трети клас, а учениците изучават физическа и математическа география, алгебра (продължение), геометрия (начало), естествена история, физиология (начало), физика (статика), хидравлика (начало), словесност – риторика и логика (начало), писмени упражнения в българския език, френски език в превод и разговори, всеобща история (средна и нова) и славянски език. През следващата учебна година в първи клас на девическото училище се изучава българска история, свещена история, аритметика (на дробите), български език и география (ДА-Варна, ф.79К оп.1 а. е. 13 л.1).

Шуменският учителски събор от 1873 г. определя учебниците по които се обучават варненските ученици, съответно за I-во и II-ро отделение: „Бащин

язык за малки деца” (кн. II, III) от Д. Манчев, „Начален прочет” от И. Момчилов, „Първа четеница” от Д. Цанков, „Буквар” от Р. Блъсков, „Кратка българска читанка” от Т. Икономов, „Малка българска читанка” от Н. Михайловски, а за III-то и IV-то отделение: „Пространна читанка за приготвяне към българската граматика” от Т. Икономов, „Втора четеница за ученици от средните училища” от Х. Данов, „Кратък извод за българската история” от Д. Манчев, „Кратка българска история” от Д. Цанков, „Свещена история на вехтия и новий завет” от Генадия, „Малка география” от И. Момчилов, „Кратка география” от Й. Груев, „Пространний православний катихизис” и „Часослов” от Х. Данов (Жечев 1962, с.77-79).

За обучението на учениците в класното мъжко училище се използват „Кратка българска история по питання и отговор” от Д. Душанов, „Очерки по всеобща история” от Н. Михайловски, „Броителница за първоначални ученици” от Г. Кирков, „Теоретическа числителница” от Хр. Данов, „Землеописание за първоначалните ученици” от Д. Манчев, „Землеописателен учебен атлас” от Хр. Данов, „Начало на българска граматика” и „Основа на българската граматика” от Й. Груев, „Упътване за българский язык” от И. Богоров, „Читанка за приготвяне към граматиката” от Т. Икономов и „Начални книжки за децата” от И. Момчилов.

Особено полезни са читанките на Т. Икономов, написани на език най-близък до съвременния български. Той прави авторизиран превод на „Методическо ръководство за първоначална аритметика“ с оригинално предисловие, в което обособява по-обобщено педагогическото си кредо. Неговият педагогически опит и наблюденията му от педагогическата му практика го водят към заключението, че *„училищните успехи зависят по-вече от първоначалното преподаване и от способностите на ученика, които се намират в неразвито състояние“*.

Интерес представлява учебното съдържание в учебниците, по които се провежда обучението. Учебникът на Н. Михайловски „Малка българска читанка” е полезен със своите наставления към подрастващите за почит към Бога, запазване на вярата, уважение към възрастните и родителите, извършване на добри постъпки към ближния човек. Четивата от читанката са обособени в шест раздела, включващи всеобщи познания за ден, час, минута, дните от седмицата, дните в един месец, колко дни съдържа една година. Дават се знания за Земята, която според автора и неговата представа за нея тя е „валчеста като кълбо”. Вторият раздел е посветен на басните. Литературното съдържание на „Врана и лисица”, „Щурец и мравка”, „Магаре и славей”, „Вълк и агне” е предадено в съответствие със запазения през този период правопис. Третия раздел авторът посвещава на приказките, в чието заглавие се съдържа основната поука, а в четвъртия следват обяснения подкрепени с примери за някои нравствено-етични категории - благодушие, вяра, благотворителност, признателност и искреност. Петият раздел е озаглавен „Някои длъжности в обществения живот”, а последния завършва с 32 правила за здравето и здравословния начин на живот.

С историческите знания учениците от класното училище се запознават от „Кратка българска история по питане и отговор” на Д. Душанов, който е един от 18-те учебници по история, издадени през Възраждането. Той отбелязва, че при съставянето на тази история е ползвал издадените „Царственик” на Х. Павлович, магистърската дисертация на С. Палаузов „Век българского царя Симеона”, „Кратка българска история” на Д. Войников и „Българска история” на Д. Цанков. Подборът на исторически факти, определени от автора е противоречив и непълнен. В учебника той помества въпроси към учениците, а в уводната част съобщава какви колебания е изпитвал, докато се ориентира в начина, по който да съобщи въпросите. Дали да изложи съдържанието в

разкази и след всеки да приложи въпросите, които учителят може да отправи към учениците или да зададе въпрос и след това отговор. Той се спира на второто свое виждане, затова учебникът е със заглавие „Кратка българска история по питане и отговор”. Ето само един пример: „Питане: *„По какво се отличавали старите българи от другите народи?”* Отговор: *„По това, че били дързостливи, трудолюбиви и честлюбиви”* (Душанов 1870, с.29, 52).

Особено полезна в обучението на учениците е „Начало на българска граматика” на Й. Груев. Този възрожденски просветител познава добре трудностите около написването на цялостна граматика на родния език, за което според него е необходимо *„да се опознае целий живот на езика, да изучим и съберем законите му от всяка една страна“* (Груев 1851, с.1).

В „Теоретическа и практическа числителница” Х. Данов пояснява какво е числителницата като наука. От тази информация може да се предположат целта и задачите на обучението. Той представя учебното съдържание като знание за аритметичните действия - събиране, изваждане, умножение и деление с цели числа, просто и сложно тройно правило, действия с дроби и именувани числа. Последните кореспондират с *„практическият търговски живот”* - споделя автора. След усвояването на всяко аритметично действие той поднася на учениците и по няколко „практически задавки”. Въпреки, че са спазени изискванията за прилагане на принципът за последователност при структуриране на учебното съдържание, в него липсват илюстрации, картини и изображения като средства за нагледно обучение.

За запознаването на учениците с правилата за литературно обучение се използва книжка трета от поредицата „Бащин език за малки деца” на Д. Манчев. Специално място е отделено за изучаване на устното народно поетично творчество. *„Народните притчи са важни в първоначалното обучение на бащиния език, защото в тях като в огледало се изобразява*

народния живот с всичките си живописни особености” – подчертава Манчев. Запознаване със съдържанието на различни народни песни в раздел първи предоставя възможност за достигане до определени знания за изворите на устното песенно народно творчество, а в дял втори са поместени песни, подходящи за различните годишни времена - „Коледна песен”, „Лазарска песен”, „Песен за лятото”, „Есен”. В третия дял се предлагат поредица от упражнения по четене и писане. Посочвайки достойнствата на някои жанрове Манчев изтъква ролята им за логическото мислене на учениците (чрез гатанките) и тяхното въображение (чрез приказките, песните, пословиците и поговорките).

ИЗВОДИ

1. Проведеният Шуменски учителски събор през 1873 г. се явява форма за ръководство и управление на българските училища във Варна. Той дава първоначален тласък за организиране на учителите, за регламентиране на положението на възрожденския учител, за засилване на училищния надзор на училищата.

2. Шуменският учителски събор се явява самодейна и демократична форма на управление на училището, която успява да разгърне местната самоорганизация и активност. Този събор дава възможност за реално участие на учителите по вземане на управленски решения, свързани с методическото осигуряване на обучението.

3. Съборът представлява положителен опит за осъществяване на централизирано управление на образованието в епархията и е израз на обща потребност за организация на учебното дело. Управлението на училището в определена степен зависи от изпълнението на задълженията на учителите и тяхното отношение към училището като образователна институция.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Блъсков, И.** Спомени из ученическия, учителския и писателския живот. С., 1907.
2. **Груев, Й.** Основи на българската граматика. Болград 1851.
3. ДА-Варна, ф.75К оп.1 а. е. 14 л.1-10.
4. ДА-Варна, ф.76К оп.1 а. е. 41 л. 5.
5. ДА-Варна, ф.79К оп.1 а. е. 13 л.1.
6. **Доросиев, Л.** Нашите класни, средни и специални училища преди Освобождението.
7. **Душанов, Д.** Кратка българска история по питання и отговор за първоначални ученици. Цариград, 1870.
8. **Доросиев, Л.** Материали за изучаване на учебното дело в България. С., №1, 1925.
9. **Жечев, Н.** Учителският събор в Шумен през 1873г. В: Народна просвета 2, 1962.
10. **Михалев, В.** Българското училище в град Варна през Възраждането. Педагогически и управленски аспекти. Издателство „Славена“. Варна, 2020.
11. **Пенкова, М.** Учителският събор в Шумен през 1873 г. и резултати от неговите решения. В: Известия на държавните архиви. 1970, бр.19, с.157-187.
12. **Славейков, П. Р.** Учителските събори. В: Македония, 2-7.XII. 1868.
13. **Тонев, В.** Към историята на българското учебно дело във Варна. ИВАД. XIII, 1962, с.135-140.
14. **Цонева, П.** Управление на училището в България от началото на XIX век до 1989 г. УИ „Св. Климент Охридски“. С., 2007.
15. **Чакъров, Н.** История на образованието и педагогическата мисъл в България. Т.2.
16. Сп. „Наставник за учители и родители“ 1880, с.55.